

Bezinning op onderwijs in de veranderende maats

Onderwijs

Waar moet onderwijs op voorbereiden? Op 17 november 2014 lanceerde Sander Dekker, staatssecretaris van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een nationale dialoog over onderwijs in 2032. Tegelijkertijd ontving de Tweede Kamer een Kamerbrief over de toekomstgerichtheid van het funderend onderwijs. De centrale vraag is: hoe kunnen we onze kinderen goed voorbereiden op 2032? Sander Dekker vraagt zich in deze brief af of we onze leerlingen vandaag wel de kennis en de vaardigheden meegeven die ze voor de toekomst nodig hebben.

In dit artikel bespreken wij de aanleiding van het ontstaan van deze nationale dialoog, de hoofdlijnen van de Kamerbrief, de opdracht van de commissie Schnabel en de rol van CNV Onderwijs en CNV Schoolleiders.

DE AANLEIDING

Het is een bekend gegeven dat het onderwijs mee verandert met onze samenleving, die voortdurend in beweging is. Meestal passen de veranderingen binnen de bestaande kaders, maar eens in de zoveel tijd komt het besef dat ook deze ingrijpend zouden moeten wijzigen, wil het onderwijs nog kunnen voldoen

aan zijn voornaamste opdracht: onze kinderen voorbereiden op zelfstandige deelname aan de maatschappij en arbeidsmarkt. Op zo'n punt bevinden we ons nu. De financiële crisis, de hervorming van de verzorgingsstaat in combinatie met bezuinigingen en technologische ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat onze samenleving en zelfs onze manier van leven wezenlijk zijn veranderd. Hoe past ons onderwijssysteem in

'Hoe past ons onderwijssysteem in deze nieuwe wereld?'

schappij

2032

deze nieuwe wereld? Op diverse plekken duikt hierover de discussie op.

In 2013 verscheen het advies van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR): 'Nederland op weg naar een lerende economie'. Volgens de Raad kan het "verdienvermogen van Nederland" alleen nog groeien als de responsiviteit wordt vergroot. De Raad definieert responsiviteit als het vermogen of de

vaardigheid van mensen, bedrijven en onderwijsinstellingen om snel en adequaat in te spelen op veranderingen en nieuwe omstandigheden. Het gaat dan om drie elementen.

1. Veerkracht; het vermogen om schokken te kunnen opvangen.
2. Adaptatie; het vermogen om soepel te kunnen aanpassen en voldoende ruimte te creëren om te kunnen experimenteren.
3. Een proactieve houding; het leren van fouten en het inspelen en anticiperen op de actuele situatie.

De WRR stelt dat de wijze waarop Nederland kan anticiperen op de maatschappelijke en economische veranderingen, direct verbonden is aan hoe het onderwijs mensen opleidt. Cruci- ►

aal hierbij is te investeren in menselijk kapitaal. Een leven lang leren is nodig om te kunnen anticiperen op de steeds weer veranderende eisen. De grondhouding voor een leven lang leren komt tot stand in het onderwijs. Het gaat dan om creativiteit, probleemoplossend vermogen, communicatie, kunnen omgaan met kennis, burgerschapsvaardigheden en ICT-vaardigheden. Deze vaardigheden worden *21st century skills* genoemd.

Ook de OECD, het Sociaal Cultureel Planbureau en de Onderwijsraad schrijven omvangrijke rapporten over de toekomstgerichtheid van het onderwijs. De Onderwijsraad concludeert dat er een smalle kijk op onderwijs is ontstaan. Het accent ligt te veel op meetbare resultaten, met name op het gebied van taal en rekenen. En juist de belangrijke, moeilijk meetbare 21ste eeuw vaardigheden, krijgen te weinig aandacht. Volgens de Onderwijsraad zijn er drie uitdagingen voor het onderwijs. Allereerst het zichtbaar maken van de brede onderwijskwaliteit. En dus niet alleen de kernvakken, maar het brede vakkenaanbod, burgerschap en *21st century skills*. De tweede uitdaging ligt op het niveau van de overheid en het

stelt: "Goed funderend onderwijs legt de basis voor een succesvolle loopbaan. Maakt van kinderen van nu de competente, zelfbewuste, creatieve volwassenen van de toekomst. Goed onderwijs stoomt leerlingen klaar om te kiezen voor een vervolgstudie of een beroepsopleiding. Levert jonge volwassenen af die actief bijdragen aan de samenleving en economie." Deze beleidslijn beschrijft meer een economische visie op onderwijs.

ONDERWIJS 2032

De start van de nationale dialoog over de vraag wat een leerling nodig heeft als hij of zij bijvoorbeeld in 2032 van school komt, gaf Dekker via een brainstormfase (via onder andere Twitter) en het openen van een website: onderwijs2032.nl. In februari 2015 werden de resultaten van brainstormfase gepresenteerd, ondergebracht in de thema's kennis voor leren en werk, maatschappelijke vorming en persoonsvorming. Veel reacties betroffen de sociale aspecten van het onderwijs. Veel mensen vinden dat in het curriculum zelfontplooiing en creativiteit meer nadruk moeten krijgen, evenals het bijbrengen van sociale vaardigheden. Daarnaast werd aandacht gevraagd voor de ontwikkeling van toepasbare kennis enerzijds en de meer tijdloze universele vaardigheden anderzijds. Er moet bovendien meer ruimte komen om het onderwijs op leerlingen aan te passen, in plaats van dat zij zich moeten voegen naar normeringen, toetsen en één curriculum. Respondenten noemen ook dat er meer vertrouwd mag worden op het vakmanschap van de docent, dat vrijheid en vertrouwen bijdragen aan hun plezier, passie en betrokkenheid. Docenten dienen wel open te staan voor verandering. Het accent mag meer komen te liggen op het aanleren van praktische vaardigheden. Bijvoorbeeld op het vlak van programmeren, ICT, techniek, ondernemen, natuur, gezonde leefstijl en lezen en schrijven.

'Veel mensen vinden dat in het curriculum zelfontplooiing en creativiteit meer nadruk moeten krijgen'

onderwijs. Volgens de Onderwijsraad moet de overheid meer gaan sturen op hoofdlijnen en de regie nemen bij belangrijke, grote bestuurlijke veranderingen. De overheid zou daarbij de onderwijsinstellingen meer vrijheid moeten geven en scholen moeten deze vrijheid ook nemen en zich gaan professionaliseren op alle niveaus.

De derde uitdaging, en dat is geen geringe, is dat er onderwijskansen moeten zijn voor alle jongeren en niet alleen voor jongeren die cognitief meer mogelijkheden hebben.

DOEL VAN HET ONDERWIJS

Een van de meest belangrijke vragen die vooraf gaat aan al deze discussies is de vraag: wat is precies het doel van het onderwijs? Een vraag die wel gesteld wordt, maar waarop zelden een antwoord gegeven wordt. Biesta stelt dat de vraag wat nu goed onderwijs is, alleen te beantwoorden is als je weet wat je met het onderwijs wilt bereiken. Volgens Biesta heeft het onderwijs drie doelen: kwalificatie, socialisatie en subjectificatie (ontwikkeling van de persoon). Dat zijn veel ruimere doelen dan bijvoorbeeld staatssecretaris Dekker in zijn Kamerbrief

Tot slot wijzen respondenten op het benutten van goede voorbeelden uit het buitenland.

Na de brainstormfase is de dialoofase van start gegaan. In een tweede Kamerbrief kondigt Dekker het Platform Onderwijs 2032 aan onder leiding van Paul Schnabel. Het Platform Onderwijs2032 gaat in gesprek over de onderwijsinhoud in Nederland via de sociale media en door aan te sluiten bij bijeenkomsten en gesprekken die in het land plaatsvinden. Eind 2015 komt het Platform #Onderwijs2032 met een advies aan het kabinet. Dit advies moet in 2016/2017 leiden tot vernieuwde kerndoelen en eindtermen voor het primair en voortgezet onderwijs. Kijk ook eens bij www.onsonderwijs2032.nl

TOEKOMSTBESTENDIGHEID

De Onderwijsraad is begonnen aan een verkennende studie met als vraag of restauratie van het huidige onderwijsbestel ook voor de toekomst afdoende is, of dat het wenselijk is de pijlers zelf ter discussie te stellen, zodat (op termijn) een ander bouwwerk kan ontstaan. De huidige pijlers zijn publieke bekostiging, gelijke kansen, brede toegankelijkheid, variëteit en differentiatie. In een startdossier zijn trends en risico's beschreven.

Als trends worden gesignaleerd een lager onderwijsbudget als gevolg van een stagnerende economie, onvoldoende gekwalificeerd personeel als gevolg van vergrijzing, meer diversiteit in de klas door de komst van niet-westerse immigranten, de nieuwe taak om leerlingen op te voeden tot wereldburger, veranderende waarden met meer nadruk op vrijheid, zelfexpressie en minder autoriteit en tenslotte onvoldoende integratie van ICT in het curriculum in combinatie met een tweede digitale kloof tussen mensen die ICT al dan niet productief kunnen gebruiken.

Aan deze trends zijn risico's verbonden. Minder onderwijsbudget maakt bijvoor-

beeld zittenblijven een te kostbare zaak. Momenteel gaat daar 10 procent van het budget voor het primair en voortgezet onderwijs aan op. Dat maakt dat het onderwijs efficiënter georganiseerd zal moeten worden. Een ander risico is de vroege selectie die op termijn grotere ongelijkheid kan veroorzaken. Het onnodig grote verschil in prestaties tussen vijftienjarige leerlingen in het algemeen onderwijs en het praktijkgericht onderwijs draagt daaraan bij. Een ander zwak punt in het onderwijssysteem is het op peil houden van het aantal goede leraren. Veel ervaren leraren stromen op korte termijn uit en er is een tekort aan gekwalificeerde leraren. Zonder voldoende kennis, ervaring en vertrouwen om als professional te functioneren zal het beroep van leraar te weinig nieuwe goedopgeleide docenten aantrekken. Verdere professionalisering van al werkende leraren is daarom van groot belang. Aan het plaatje van toekomstbestendig onderwijs mogen globalisering en ICT niet ontbreken. Ondanks dat nog niet helder is hoe het onderwijs studenten hierop moet voorbereiden, zal toch een antwoord moeten worden gezocht.

21STE EEUW VAARDIGHEDEN IN CURRICULUM FUNDEREND ONDERWIJS

In het onderwijsdebat worden naast digitale geletterdheid ook andere vaardigheden genoemd die met het oog op de toekomst van belang zijn voor leerlingen, zoals mediawijsheid, informatievaardigheden, *computational thinking*, *advanced skills* en 21ste eeuw vaardigheden. De vraag is wat deze vaardigheden precies inhouden en in hoeverre ze aandacht zouden moeten krijgen in het onderwijs. SLO heeft deze begrippen verhelderd en heeft onderzocht hoe digitale geletterdheid en 21ste eeuw vaardigheden zijn beschreven in het beoogde curriculum, dat wil zeggen in de landelijke leerplankaders (kerndoelen, referentieniveaus) en de leermiddelen en het uitgevoerde curriculum: de lespraktijk.

Buiten kijf staat dat er in het onderwijs meer aandacht moet zijn voor 21ste eeuw vaardigheden teneinde leerlingen optimaal toe te rusten. Door vergelijking van verschillende modellen is onderzocht om welke vaardigheden het precies gaat en welke in het onderwijs aan de orde gesteld moeten worden. Digitale geletterdheid behoort daartoe in ieder geval. Leerlingen moeten vaardiger worden in het omgaan met ICT en vaardigheden verwerven, zoals communiceren, probleem oplossen en kritisch denken. Het gebruik van ICT zou een essentieel onderdeel moeten zijn van een leeromgeving die de ontwikkeling van 21ste eeuw vaardigheden stimuleert. ICT is een krachtig leermiddel dat het aanleren van 21ste eeuw vaardigheden kan ondersteunen.

In een conceptueel kader worden de volgende vaardigheden toegelicht: creativiteit, kritisch denken, probleemoplossende vaardigheden, communiceren, samenwerken, digitale gelet- ►

terdheid, sociale en culturele vaardigheden en zelfregulering. Deze beschrijving kan helpen om in de discussie tussen verschillende partijen dezelfde taal te spreken en geeft handvatten voor de vertaling naar de eigen onderwijspraktijk.

EN HOE NU VERDER?

Op verschillende niveaus vindt er een dialoog plaats over het curriculum van het funderend onderwijs. Opvallend blijft dat een antwoord op de vraag wat de overheid met het onderwijs wil bereiken nog steeds ontbreekt. Een tweede kritiekpunt in deze hele discussie is, dat niemand weet hoe de toekomst er in 2032 uit ziet. Het is veel beter om leerlingen brede kennis en vaardigheden mee te geven, zodat ze dan kunnen anticipe-

'ICT is een krachtig leermiddel dat het aanleren van 21ste eeuw vaardigheden kan ondersteunen'

ren op hoe de samenleving er dan uit ziet. Gaan we nu allerlei kennis- en vaardigheden voorschrijven met het gevaar dat dit in 2032 helemaal niet meer aan de orde is? En een derde kritiekpunt is dat de dialoog vooral gevoerd moet worden met het onderwijsveld zelf. Dat er ruimte moet blijven voor scholen om zelf het onderwijs te kunnen inrichten.

DE DIALOOG OP UW EIGEN SCHOOL

Stichting SLO heeft een zeer bruikbare editie over de Nationale Onderwijsdialoog 2032 uitgebracht: www.slo.nl/publicaties/magazine/crrclm. Er staat een lezenswaardig interview in met Van den Akker en Waslander. Beiden stellen dat de schoolleider een grote rol speelt in het starten van het gesprek op school. Als een schoolleider dit gesprek niet start, kan je van docenten ook niet verwachten dat zij uit zichzelf de verbinding leggen tussen hun werk in de klas en de overkoepelende vraag wat je nu met onderwijs wil bereiken.

SLO beschrijft twee modellen van waaruit het leerplangesprek op school gestart zou kunnen worden. Het eerste model is gebaseerd op de verschillende verschijningsvormen van het curriculum. We hebben het dan over het beoogde curriculum, het uitgevoerde curriculum en het gerealiseerde curriculum. Bij het beoogde curriculum gaat het over de visie van school op het onderwijs. Bij het uitgevoerde curriculum gaat het over het feitelijk gerealiseerde leerproces. En bij het gerealiseerde curriculum gaat het over de feitelijke resultaten van de leerlingen.

Het tweede model wordt het curriculaire spinnenweb genoemd. Tien leerplancomponenten die tezamen het curricu-

lum vormen met in het midden de visie van de school. De tien leerplancomponenten staan daar om heen: leerdoelen, leerinhoud, leeractiviteiten, docentrollen, bronnen en materialen, leeromgeving, groepeeringsvormen en tijd en toetsing. Al deze componenten hangen met elkaar samen.

SLO heeft een brochure gemaakt voor het voeren van het leerplangesprek: samen met uw team, te vinden op <http://curriculumvandetoekomst.slo.nl>.

CNV ONDERWIJS PARTICIPEERT

De discussie over het toekomstige curriculum is nog volop gaande en zal uiteindelijk een breed gedragen visie moeten opleveren. Als het aan CNV Onderwijs ligt, voelen schoolleiders en hun team zich eigenaar van het nieuw uit te voeren curriculum en motiveert het hen dit op te nemen in hun eigen onderwijsvisie.

CNV Onderwijs participeert in verschillende commissies, zoals de commissie arbeidsmarkt en onderwijs van de SER en de commissie doorlopende leerlijnen van de Stichting van het Onderwijs. Ook is CNV Onderwijs uitgenodigd voor een gesprek met de commissie Schnabel.

PRAAT MEE

U kunt ook meepraten met de commissie Schnabel via www.onsonderwijs2032.nl.

Er worden regionale debatbijeenkomsten gepland. De vraag die daarbij centraal staat: wat zou u willen veranderen om het curriculum toekomstbestendig te maken? U kunt hiervoor het beste de website van www.onsonderwijs2032.nl in de gaten houden. Ook via de nieuwsbrief van CNV Schoolleiders houden we u op de hoogte.

Heeft u tips, suggesties of andere opmerkingen, dan kunt u deze mailen naar Myriam Lieskamp of Petra Overbeek van CNV Onderwijs via m.lieskamp@cnv.nl of p.overbeek@cnv.nl. ■

Petra Overbeek en Myriam Lieskamp
CNV Onderwijs